

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТА СПРОМОЖНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Гриньова М.В.

Україна, м. Одеса, КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської
обласної ради»

Демократичні зміни, що відбуваються у різних сферах життєдіяльності нашої країни, потребують відданих громадян. Саме тому формування громадянських компетентностей розглядається як надмета системи освіти в Україні в цілому, й системи позашкільної освіти зокрема. Ця позиція відображена в ключових нормативних актах, що визначають державну освітню політику. Так, зокрема, роль позашкільної освіти у здійсненні громадянської освіти визначає ст. 8 ЗУ «Про позашкільну освіту» [1], в якій завдання позашкільної освіти, пов'язані з формуванням громадянських компетентностей, займають ключові позиції.

Звертаючись до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, зазначимо, що громадянські компетентності базуються на цінностях українського народу, загальнолюдських цінностях, принципах верховенства права, демократії і «надають можливість кожному брати активну участь у житті суспільства, ефективно діяти та відчувати власну приналежність до територіальної громади та держави» [2]. В Концепції наголошується на наскрізності як ключовому підході у здійсненні громадянської освіти, що має віднайти своє відображення і у різних напрямках позашкільної освіти.

В нашому дослідженні, опираючись на ключові положення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, ми зосередили увагу на питанні сприяння професійної діяльності працівників системи позашкільної освіти формуванню громадянських компетентностей у вихованців, а також

виокремили ключові складові методичної допомоги, якої вони потребують з цього напрямку діяльності. Основу нашого дослідження складає анонімне онлайн-опитування 121 працівника закладів позашкільної освіти Одеської області, професійна сфера діяльності яких стосується різних напрямків позашкільної освіти (мистецький, туристсько-краєзнавчий, еколого-натуралістичний, науково-технічний та ін.).

На думку респондентів, найменш розвинутими складовими громадянської культури [3] у громадян нашої держави є розуміння людиною своїх прав і свобод (48,8%), уміння використовувати їх на практиці в рамках поваги прав і свобод інших людей (57,9%), громадянська активність і законслухняність як норма щоденної поведінки (41,3%), усвідомлення своєї громадянської ідентичності – належності до країни, суспільства і держави, їх правового, культурного і морального просторів (34,7%), усвідомлення необхідних юридичних і моральних обов'язків перед суспільством і державою (34,7%). Водночас, опитані вважають, що позашкільна освіта має високий потенціал розвитку таких складових компетентностей для культури демократії [4], як вміння слухати та спостерігати (55,4%), навички співпраці (55,4%), впевненість у собі (55,4%), відповідальність (54,5%), повага до людської гідності та прав людини (51,2%) та ін. (рис.1).

Рис.1. Потенціал позашкільної освіти щодо розвитку у вихованців компетентностей для культури демократії

На цій основі можемо стверджувати, що працівники системи позашкільної освіти, розуміючи існуючі запити суспільства щодо необхідності посилення громадянської освіти в певних її ключових тематичних сферах, чітко усвідомлюють, яку роль відіграє у цьому процесі позашкільна освіта. Підтвердженням цієї думки, є твердження респондентів з приводу того, що позашкільна освіта може посприяти досягненню цілої низки завдань громадянської освіти, серед яких формування громадянської (державної), національної та культурної ідентичності (73,6%), формування поваги до честі та гідності людини, до прав та свобод людини, здатність їх захищати (66,9%), сприяння розвитку української мови, підвищення духовного рівня Українського народу та усвідомлення його моральних норм (61,2%), впровадження принципів солідарності та турботи про спільне благополуччя (59,5%), формування навичок конструктивної міжособистісної та суспільної взаємодії,

яка ґрунтується на взаємоповазі, обміну досвідом і співпраці (57,9%) та ін. (рис.2).

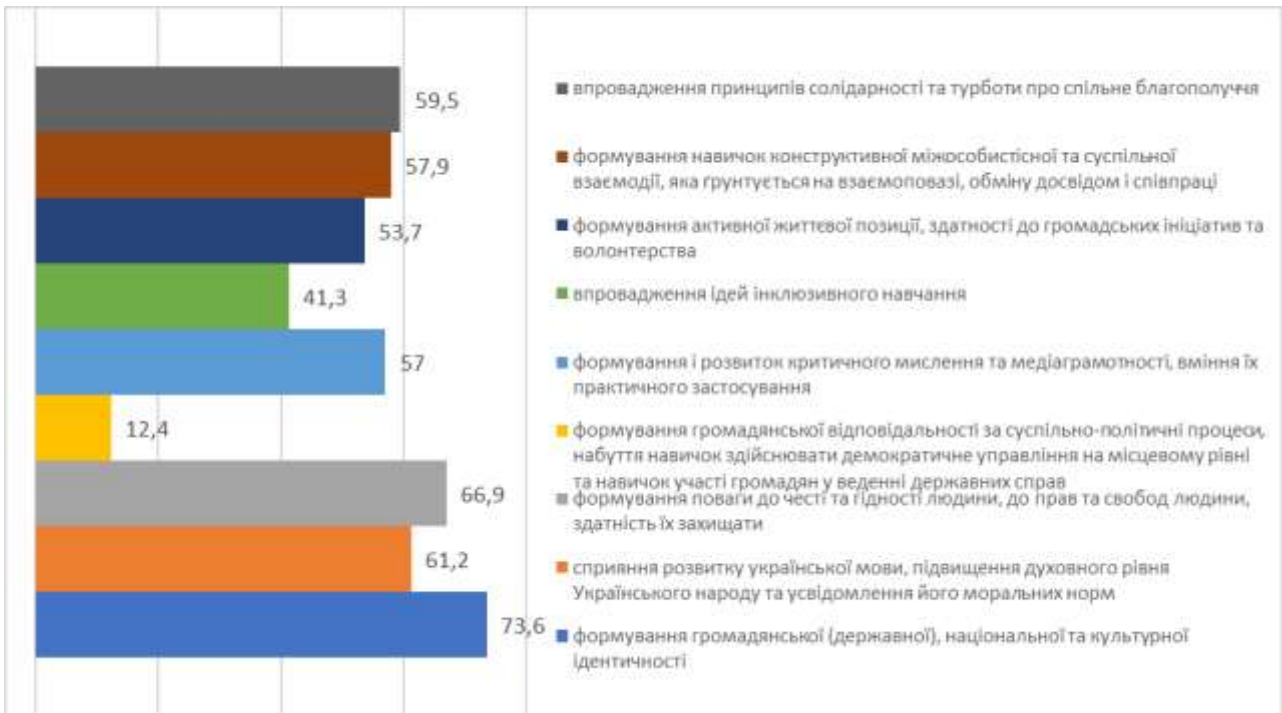

Рис.2. Сприяння позашкільної освіти у досягненні завдань громадянської освіти

З огляду на різноманітність напрямків позашкільної освіти, важливим було з'ясувати, які змістові напрямки громадянської освіти прослідковуються у професійній діяльності працівників закладів позашкільної освіти (рис. 3). Так, респонденти стверджують, що їхня діяльність цілеспрямовано або опосередковано найбільше сприяє формуванню у вихованців компетентностей у таких сферах: відповідальне ставлення до обов'язків (94,2%), національно-патріотичне виховання (76,9%), критичне мислення (75,2%). Також певною мірою звертається увага на такі змістові напрямки, як права людини та громадянина (43,8%), волонтерська діяльність (33,9%), медіосвіта (28,9%). Інші змістові лінії громадянської освіти залишаються практично поза увагою професійної діяльності працівників закладів позашкільної освіти.

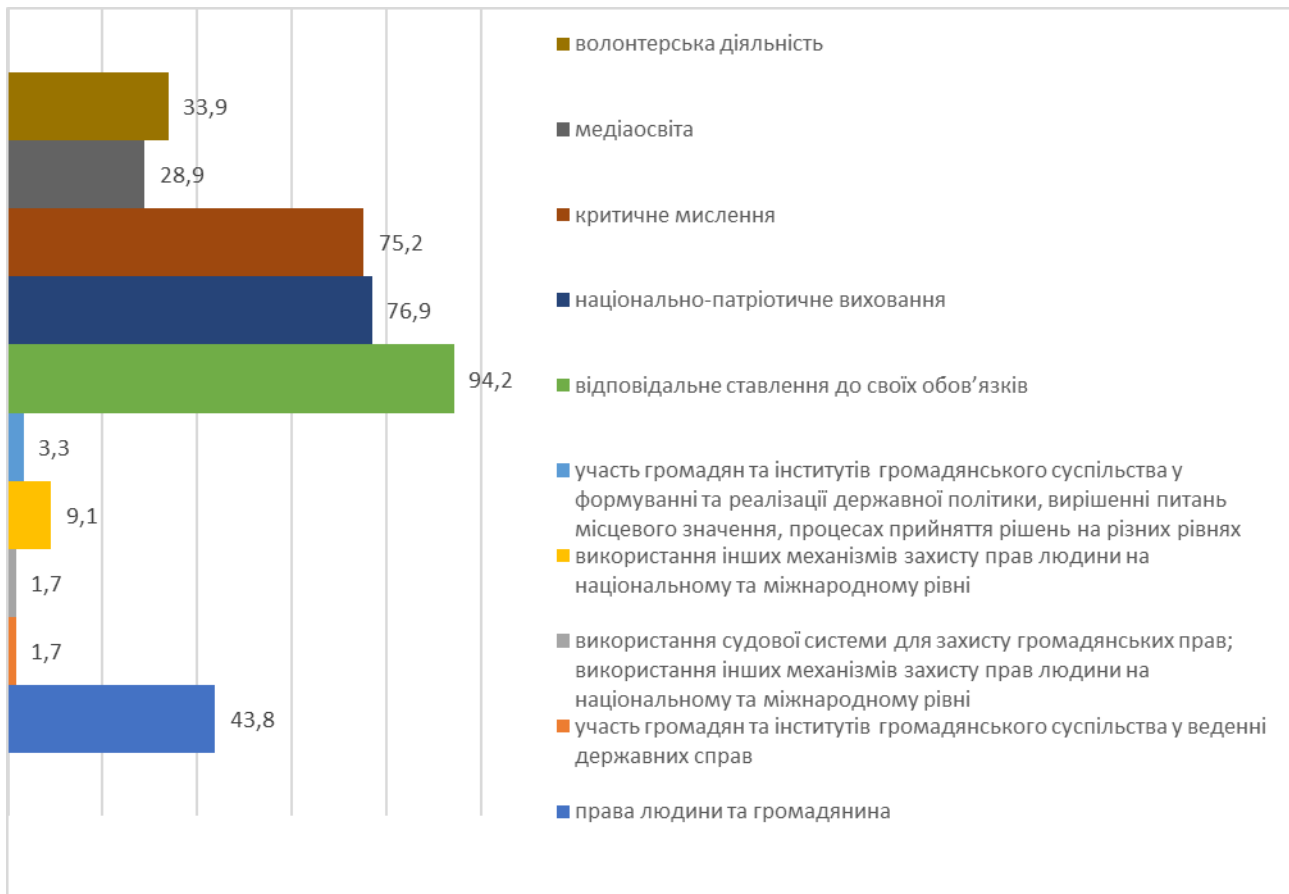

Рис.3. Прослідковування змістових напрямків громадянської освіти у професійній діяльності працівників системи позашкільної освіти

Аналізуючи ці дані та порівнюючи їх із визначеними респондентами існуючими проблемами щодо культури громадянства у громадян нашої країни, можна помітити існуючий дисбаланс між увагою, яка приділяється у професійній діяльності працівників закладів позашкільної освіти питанням, пов'язаним з обов'язками, порівняно з питаннями, як стосуються прав людини. Однак, саме знання і реалізація прав людини визначалися респондентами як одне з найбільш вразливих місць громадянства в нашій державі.

В ході опитування респондентами також була здійснена самооцінка ефективності своєї професійної діяльності щодо формування громадянських компетентностей (табл.1). Так, працівники закладів позашкільної освіти оцінюють на найвищому рівні свою професійну діяльність щодо розвитку таких громадянських компетентностей у вихованців, як здатність берегти українські

традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства. Водночас, респонденти найнижче оцінили ефективність своєї діяльності щодо формування у вихованців знань механізмів участі у суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати разом з прийняттям рішень на всеукраїнському та місцевому рівні, розвитку відповідального ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті.

Таблиця 1. Сприяння професійної діяльності працівників позашкільної освіти щодо розвитку у вихованців громадянських компетентностей, %

Громадянські компетентності/ 5 бальна шкала оцінювання	1	2	3	4	5
розуміння власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності, повага до інших культур та етносів	0	1,7	10,7	39,7	47,9
здатність берегти українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства	0	1,7	6,6	32,2	59,5
розуміння значення національної пам'яті та її впливу на суспільно-політичні процеси	2,5	6,6	27,3	41,3	22,3
розуміння та сприйняття цінності прав та свобод людини, вміння відстоювати свої права та права інших	0,8	8,3	18,2	44,6	28,1
розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, поваги до гідності людини, толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та розв'язувати конфлікти	0	1,7	7,4	45,5	45,5
знання та розуміння державного устрою, державного управління у всіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівні	9,9	13,2	34,7	32,2	9,9

знання механізмів участі у суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати разом з прийняттям рішень на всеукраїнському та місцевому рівні; відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті	10,7	13,2	26,4	38	11,6
здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб	0	5	9,9	43	42,1
здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення	1,7	2,5	14	43,8	38
здатність до соціальної комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання проблем спільнот різного рівня, зокрема шляхом волонтерської діяльності	6,6	5,8	22,3	35,5	29,8

Такі результати опитування, актуалізують потребу у перегляді змісту вищої педагогічної та післядипломної педагогічної освіти працівників системи позашкільної освіти й посилення компоненту, який стосується розвитку їх спроможності якісно здійснювати свою діяльність у напрямку формування громадянських компетентностей вихованців. Так, для забезпечення ефективності своєї діяльності у цьому напрямку працівники закладів позашкільної освіти окреслили коло питань, в яких би вони хотіли поглибити свої знання і які є практично тотожними із тими громадянськими компетентностями, робота над якими викликає певні утруднення у їхній професійній діяльності, а також висловили потребу у такій методичній підтримці:

- доступ до міжнародних наукометричних баз з науковими роботами відповідної тематики;
- навчальні тренінги та семінари з даного питання для вдосконалення навичок у здійсненні громадянської освіти, обміну досвідом, ознайомлення з сучасними технологіями громадянської освіти, кращими вітчизняними та європейськими практиками;

- навчально-методичне забезпечення (методичні рекомендації щодо викладання громадянської освіти в системі позашкільної освіти, посібники, освітня платформа, програма та навчально-методичний комплекс курсу, інформаційно-методичні матеріали щодо наскрізної інтеграції громадянської освіти у діяльність гуртків різної спрямованості);

Отже, акцентуючи увагу на високому потенціалі позашкільної освіти загалом щодо досягнення цілей громадянської освіти, можемо підсумувати, що працівники закладів позашкільної освіти у своїй професійній діяльності приділяють питанню формування громадянських компетентностей вихованців значну увагу і водночас потребують якісної методичної допомоги для розвитку своїх професійних компетентностей з цього питання. Зважаючи на це, ми вбачаємо за необхідне більше уваги приділити можливостям інтеграції змісту, підходів, технологій, навчально-методичних ресурсів освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини (ОДГ/ОПЛ) у систему позашкільної освіти, зокрема через проведення відповідного навчання працівників закладів позашкільної освіти.

Література:

1. Закон України «Про позашкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення 07.05.2021).
2. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-r#Text> (дата звернення 07.05.2021).
3. Семенець-Орлова І.А. Розвиток культури громадянськості засобами ОДГ як комплекс освітніх змін. *Актуальні питання формування та розвитку громадянських компетентностей в Україні*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Розвиток громадянських компетентностей в Україні». (м. Київ, 17-18 березня 2016 р.). Київ, 2016, с. 241-247.
4. Рамки компетентностей для культури демократії: Контекст, концепції та модель. Том 1. URL: https://www.schools-for-democracy.org/images/documents/86/RF-CDC-vol-1_ua.pdf (дата звернення 07.05.2021).